

قازاقستان

عاشق جيلاري

1

شينجيياڭ جاستار - ورندەر باسپاسى

قازاق تىلى

عاشقلىق

جىرلارى

شىنجاڭ جاستار - ورەندەر باسپاسى

图书在版编目(C I P)数据

哈萨克民间爱情长诗(1)/吾尔阿赞拜, 阿布都热西提 等编;修订本.

— 乌鲁木齐:新疆青少年出版社 2006.4

ISBN 7 — 5371 — 2374 — 8

I 哈… II. 吾… III. 哈萨克族—诗歌—作品集—中国—

哈萨克语(中国少数民族语言) IV · I 22

中国版本图书馆 C I P 数据核字(2006)第 029977 号

责任编辑:塔里甫拜

责任校对:努尔斯发提

封面设计:特尼斯别克

哈萨克民间爱情长诗(1) (哈萨克文)

吾尔阿赞拜, 阿布都热西提 编写

新疆青少年出版社出版

(乌鲁木齐市胜利路 100 号 邮编:830001)

新疆新华书店发行 新疆地矿彩印厂印刷

850×1168 毫米 32 开本 13.625 印张

2006 年 4 月第 1 版 2006 年 4 月第 1 次印刷

印数:1 —— 3060

ISBN7—5371—2374—8 定价:18.00 元

جاۋاپتى رەداكتورى: *تالىپباي قابايەۋ
جاۋاپتى كوررەكتورى: نۇرسىيات قۇرمەت قىزى
مۇقاباسىن جوبالاعان: تىنىسەك اقبىلەك ۇلى

قازاقتىڭ عاشىقتىق جىرلارى (1)

قۇراستىرعان: ورازانباي ەگەۋبايەۋ
*ايدىراشيت بايبولاتوۋ

*

شىنجاڭ جاستار - ورەندەر باسپاسى باستىردى
(*ۇرمىچى جەڭىس كوشەسى 100 - قورا، پ: 830001)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپ دۇكەندەرى تاراتادى
شىنجاڭ گەولوگىيا كەن سىتەر باسپا زاۋودىندا باسلىدى
فورماتى 1/32 1168×850 م.م، باسپا تاباعى: 13.625

2006 - جىل *ساۋىر، 1 - باسپاسى

2006 - جىل *ساۋىر، 1 - باسلىۋى

تىراجى: 3060 - 1

ISBN7 - 5371 - 2374 - 8

باعاسى: 18.00 يۋان

باسپادان

قازاق خالقى — ادەبىيەت قازىناسى باي حالقتاردىڭ ءبىرى. وسى كۇننىڭ ادەبىيەت-زەرتتەۋلەرىنەن قاراعاندا، قازاق حالقىنىڭ ولەڭ-جىر، اڭىز-اڭگىمەلەرى (ەرتەگىلەرى) ءبىزدىڭ جىل ساناۋىمىزدان بۇرىنقى 7-عاسىردا-اق الەمگە ايگىلى بولعان. ونىڭ ءبىرسىپىراسى كورشى ەلدەردىڭ جازبالارىنا تۇسكەن، ءبىرسىپىراسى اۋىزدان-اۋىزعا تارالىپ، جاڭغىرىپ، جاڭارتىلىپ قۇلىپىرا تۇسكەن. سونان بەرگى تارىختىڭ قىيان-كەسكى ساتلارىنىڭ بارىندە ءبىزدىڭ اتا-بابالارىمىز ءوزىنىڭ ءتىل ونەرىن تارىحي قۇبىلىستارمەن بىرگە ءوربىتىپ، بايىتىپ وتىرعان.

قازاق ادەبىيەتىنىڭ ءوسىپ جەتىلۋىندە شىعەس ادەبىيەتىنىڭ دە ۇلكەن رولى بولدى. شىعەس ەلدەرىنىڭ ادەبىيەتى جەرشارىندا ەرتە دامىعان، ادامزاتتىڭ وي دۇنيەسىنە ونەگە كۆرسەتكەن ەجەلگى ادەبىيەتتەردىڭ ءبىرى. ونىڭ شۇعىلالى بىيگىنە قازاق ادەبىيەتى وتە ەرتە قۇلاش ۇردى. ونىڭ ادامگەرشىل يدەياسىنان، تاڭعا جايىپ وقىعا جەلىسىنەن، كۆركەمدىك مانەرىنەن بوي تۇزەر ورنەك تاپتى. شىعەستىڭ كەسەك تۇلعالارىن (وبرازدارىن) قازاق توپىراعىندا قايتا تۇعىزىپ، قازاقى تۇرمىستىڭ وشاعىندا شىڭداپ، قازاقى ءسوز بويىۋىمەن ايشىقتاپ، قازاق ادەبىيەتىنىڭ التىن قازىناسىن موللىقتىردى.

ءسويتىپ قازاق ادەبىيەتى دامىعان ادەبىيەتتەردىڭ ءبىرى بولسىپ قالدى. بۇل كۇندە ەرتەدەن كەلە جاتقان 200 دەن اسا

داستانى بار حالىقتى كىمدە-كىمنىڭ مويىنداماسىنا امالى جوق .
بۇل دۇنيە ادەبىيەت تارىخىدا وتە سىرەك كەزدەسەتتىن كەسەك
قۇبىلىس .

بۇل داستانداردى باتىرلار تۋرالى جىرلار ، تارىخى جىرلار
جانە عاشىقتىق جىرلار دەپ ۇلكەن ءۇش توپقا بولۇڭكە بولادى .
ۇلتتار باسپاسى باتىرلىق جىرلارىن نەگىز ەتىپ «قازاق
قىسالارى» دەگەن ۲0 نەشە كىتاپ باسپ تاراتتى .
شىنجياڭ جاستار-ورەندەر باسپاسى تەك عاشىقتىق
جىر-داستانداردى نەگىز ەتىپ ون كىتاپ شىعارىپ وتىر .

عاشىقتىق جىرلارىنىڭ ون كىتابىنا 57 جىر-داستان
كىردى . وسى 1-كىتاپقا «قىزجىبەك» ، «ايمان - شولپان» ،
«قالقامان - مامىر» ، «ءلايلى - ءماجنۇن» اتتى عاشىقتىق
داستاندار ەنىپ وتىر . بۇل قازاقتىڭ عاشىقتىق جىرلارىنىڭ
تۇڭغىش توپتاماسى .

«قازاقتىڭ عاشىقتىق جىرلارى» اتتى بۇل كىتاپتارىمىزعا
ەنگەن تۇنىدىلاردا قىز بەن جىگىتنىڭ كىرشىكسىز ، قالىقسىز ،
ءمولدىر ماحابباتى بەلدى ارقاۋ ، كورنەكتى ايشىق سىپەتتى .
تەڭسىز ، ادىلەتسىز ، قاتىگەز زاماننىڭ جاۋىزدىعىنان ازاپ
شەككەن ، قۇربان بولعان عاشىقتاردىڭ زارى مەن مۇڭى ، قايعىسى
مەن قاسىرەتى ، نەكە ەركىندىگى جايىنداى تار جول ، تايىعاق
كەشۋلەرى وقىرماننىڭ ويىن سەرىپلىتىپ ، ادامگەرشىل يدەياعا ،
نىزگىلىككە ، پاكىتكە ، جالپى جان سۇلۋلىعىنا باۋلىدى ،
تىڭداغان ، وقىعان سايبىن حالىق جۇرەگىندە ماڭگى قۇمارلىق ،
سۇيىسپەنشىلىك كوكتەتىپ وتىرادى .

مازمۇنى

1	قىزجىبەك
292	ايمان - شولپان
340	قالقامان - مامىر
367	ءلايلى - ءماجنۇن

قىز جىيەك

كەشەگى وتكەن زاماندا،
قاۋىم حالىق اماندا.
سان - ساناقسىز وتكەن ەس،
ون سەگىز مىڭ عالامدا.
باتىرمەنەن باي دا وتكەن،
جاقسى مەنەن جامان دا.
ولمەس كۈننىن ويلايدى،
اقلدى مەن نادان دا.
ءوز الەنشى جۇگىرەر،
جۇيرىك پەنەن شاپان دا.
شەشەن شەجىرە ەبىز ەمەس،
تۇرپاتىم جۇرتقا ايان دا.
ءبىر اڭگىمە سويلەيىن،
بەرەرسىڭ باعا ماعان دا.
ۇرپاقتان قالىپ ۇرپاققا،
مۇرا بوپ قالسىن ساعان دا.

شالقىپ كوڭىل وركەشى،
قىزىل تىلگە ەرىپ كوز.
ساعىم بولىپ ويىناقتاپ،
ءومىز جولىن جەلىپ كور.

وياڭ تارتقان ويلى كوز،
جول ورنەگىن بەرپ كور.
قۇرشى قانعان قۇلاغم،
ەستىگەندى تەرپ كور.
جەز تاڭدايم تاقىلداپ،
قىسنىن تاۋىپ ءورپ كور.
ۇشقىر قىال، ساعىم وي،
قىلاپ شىڭعا شىعپ كور.
ءبىر - بىرىڭە سەرىك بوپ،
تاتىمدى جاۋاپ بەرپ كور.

ءمىر وعىنداى ءسوزى بار،
جۇيەلى ءسوزدىڭ كەزى بار،
ءبىر اڭگىمە قوزعاين،
تاپ شىندىقتىڭ ءوزى بار.
كىشى ءجۇزدىڭ شىندە،
جاعالبايلى ەلى بار.
مەكەن ەتكەن ەلىنىڭ،
اق تەڭىز دەگەن كولى بار.
قارا تەڭىز جايلاۋى،
ۇلانجامبىل بەلى بار.
جاعالباي اتتى ەلىندە،
يازارباي دەگەن بايى بار.
بايلىعىن ونىڭ سۇراساڭ،
ەسەپ جەتپەس جايى بار.
اق توبەدەي اق وردا،

جەتتى ءجۈز تۈيە جۇگى بار .
ءىشى - سىرتى بەزەلگەن ،
كىلەم - كىلشە ءسانى بار .
ءدىلداسى مەن جامبىسى ،
مىڭ تۈيە جۇك تاعى بار .
نەشە مىڭ تۈيە كەرۋەن ،
قانتى مەن شايى بار .
اياقتى مالدا ەسەپ جوق ،
ايدالپ باعىپ جاپىلار .
ءۇش قاتىننان توعىز ۇل ،
مالىنا ساي جانى بار .
قۇداي ارتىق جاراتقان ،
قاي جۇرتتا مۇنىڭ تەڭى بار .
ءسان - سالتانات ءار الۋان ،
تاڭىرقارلىق ءجونى بار .
اۋىتقىمالى دۇنيە - اي ،
كەڭى مەنەن تارى بار .
ارتى قالاي بولار دەپ ،
ويلايتىن دا ءمانى بار .

ەلىنە وبا دەگەن كەسەل كەلدى ،
كۈيزەلتتى قىرعىن ءتىپ قالىڭ ەلدى .
ستەگەن نەشە ءتۈرلى كەلمەي ەمگە ،
توعىز ۇل اجال جەتپ ءبارى دە ءولدى .

قالمادى ەندى ۇرپاق بازاربايدا ،
ءتىرىلىپ ولگەن ادام كەلۋ قايدا ؛

اشۇمەن التى قاتىن تاغى دا الدى،
ارتىنان ولگەندەردىڭ ءولۇ قايدا؟!

بازارباي سەكسەن جاسقا كەلگەن شاعى،
كوزىنە كورىنبەيدى دۇنيە مالى.
قان جۇتىپ قاسىرەت شەگىپ جۇرگەنىندە،
بولىپتى ەكى قابات كىشى ايەلى.

كوڭىلىنە جارىق ءتۇستى بازاربايدىڭ،
يەسىز پايداسى نە جيعان مالدىڭ.
جەتكەندە ايى - كۈنى ءبىر ۇل تۇدى،
دەگەندە قاسىرەت شەگىپ ءولدىم - تالدىم.

قويىپتى تۈلەگەن دەپ ۇلدىڭ اتىن،
جاراتقان ءتاڭىرىم اسىل ونىڭ زاتىن.
ەل جيىپ ۇلان - اسىر توي جاسادى،
كورسەتىپ ەل - جۇرتىنا سالتاناتىن.

بەيىشتىڭ شىراعىنداي كوزى نۇرلى،
بۈگەلدى تەڭ تابا الماي قىزىل ءتىلدى.
ءتىل ءتيىپ يا بولماسا كوز تۇسەر دەپ،
ەشكىمگە كورسەتپەيدى جالعىز ۇلدى.

شەشەسى ونى تاپقان قىرىق ءتورت جاستا،
بالا جوق بازاربايدا ودان باسقا.
«جارايدى دەيدى بۇل دا قاناعاتىم،
وسى يە مەنەن قالعان مال مەن باسقا».

بازارباي بالاسنا كوڭلى تولدى،
قايعىنىڭ ئىشىندەگى بارىن جويدى.
شەشەسى ونى تاپقان قامقا دەگەن،
ارتىنان توعىز جىلدا بىر ۇل تۇدى.

ات قويدى سانسىزباي دەپ بۇل بالاغا،
عۇمىر بەر بۇل بالاغا حاق تاعالا.
«دۇنيەدە اي مەن كۈنىم وسى ەكەۋى،
جولنا جانىم قۇربان، مال ساداعا!»

دەدى دە بازار قارتىنىڭ كوڭلى تىندى،
وتكىزدى قۋانىشپەن نەشە جىلدى.
ادامىنىڭ جاسى شەكتى، عۇمىرى قىسقا،
كىم بىلىسن كەلەشەكتە بولار سىردى.

«جۇرپىتى ەكى ۇلىنا قالىڭ بەرمەي،
الاشتىڭ ار نە دەگەن سوزىنە ەرمەي.
«ئىرى بولسا وزدەرى بىر الماي ما،
ولپ كەتسە قايمىسن تاغى كورمەي.

دۇشپاننىڭ ار نە دەگەن سوزى بەكەر،
الغانى جامان بولسا مازام كەتەر.
الماي ما ۇزى تاڭداپ ەرجەتكەندە،
السا دا پاتشا قىزىن مالىن جەتەر.»

سونى ويلاپ جۇرەدى ەكەن بازارباي قارت،
بولسا دا وسەك - اياڭ، ار سوزگە تاپ.

جولنا مال مەن باسنى قۇربان قىلىپ،
كۆيسەدە دۇنيە مالى شىتپاي قاپاق.

ون التىدان ون جەتى جاسقا كەلدى.
تولەگەن وڭدى - سولنى تۈگەل بىلدى.
ەلدەن تاڭداپ قالغۇدىق ايتتىرام دەپ،
ات جەتەر ارالادى بۈكىل ەلدى.

قىز نىزەپ ەل ارالاپ كوپ سانئالدى،
كوركىنە، سىمباتنا جۇرت تاڭ قالدى.
تابىلسا وزىنە ساي بىر سۇلۇ قىز،
اياماي بەرەر ەدى قازىنا - مالىدى.

ەلىنە كەلىپتى ەكەن بىر ساۋداگەر،
ارزان اپ، قىمبات ساتىپ پايدا كورەر.
بايلىغىن بازاربايدىڭ تاماشالاپ،
سىرلاسىپ بازار قارتپەن جاقىن جۇرەر.

ساۋداگەر ەل ارالاپ جۇرەدى ەكەن،
حال - جايىن ەلدەن ۇىىپ بىلەدى ەكەن.
شورايلاق كوپتى كورگەن قارت ساۋداگەر،
بازارباي «دۇنيە قور» دەپ كۆلەدى ەكەن.

«بۇل مالىدى بەكەر جىيىپ كەرەگى نە،
ۇلىنىڭ قالىڭ بەرمەي بىرەۋىنە.
كوزىنىڭ اعى مەنەن قاراسىنداى،
ارتىنا مىراس قالار يەسىنە» .

ايتادى سوندا بىرەۋ ونىڭ جايىن:
«باق - داۋلەت بەرگەن ارتىق ءبىر قۇدايىم.
ەل جۇرتتان قىز جاراتپاي ءجۇر تولەگەن،
جۇرگەن جوق مالىن اياپ بازاربايدىڭ» .

مۇنى ەستىپ وي ويلادى قارت ساۋداگەر،
ايتادى تولەگەنگە «ءشۈيىنشى» بەر.
«تابامىن ساغان لايىق ءبىر سۇلۇ قىز،
ءسوزىمنىڭ شىندىعىنا سەنەڭ ەگەر» .

قىز جاقپاي ءوز ەلىڭدە جۇرسە ساغان،
(«ءشۈيىنشى» قالجىڭ ءسوزىم ايتاسالغان)
ءبىر ەل بار اق جايىقتا التى شەكتى،
شەتنەن قىزى سۇلۇ بارساڭ سوعان .

بۇل ءسوزىم جالغان ەمەس، ءسوزدىڭ شىنى،
سول ەلدىڭ قىزى سۇلۇ، نەدە سونى .
تابىلار تاپ لايىق سودان ساغان،
بولما سەن مۇندا ءجۇرىپ مالدىڭ قۇلى .
جىگىتتىڭ العان جازى جامان بولسا،
قور بولپى كوڭىلى جاسىپ، كەتەر سىنى .

جايىقتا قىزى سۇلۇ ارتىق ەل بار،
ەرنەيى قىز نەدەسەڭ ءدال سوعان بار .
كەلگەنشە ون جەتىگە قىز نەدەپسىڭ،
سول ەلدەن تابىلار ءبىر لايىق جار .

تولەگەن مۇنى نىزدەۋگە كوڭىلى كەتتى،
جولى بار نەشە كۈندىك ونىڭ دەپتى.
ساۋداگەر «جۇز كۈندىك» دەپ جاۋاپ بەردى،
تاۋەكەل نىزدەيمىن دەپ ويغا كەتتى.

تولەگەن ون جەتىگە كەلگەن شاعى،
از ەمەس ەبىر اللانىڭ بەرگەن باعى.
توتە جول جەتپىس كۈننەن ارتىعۇراق،
ەشولى بار قىرىق كۈندىك ونىڭ تاغى.

«ونىمەن جۇرە المايسىڭ بارغانمەنەن،
ولەسىڭ جولدا شول دەپ ارمانمەنەن.
جۇر دەيدى، السىنىباي سۇلى جولمەن،
ار قاشان باردىڭ ەنسى پارمەنمەنەن.

جولمەن جۇر السىنىباي ەلدى شەتتەي،
قىرىنداپ كۈن شىعىستى ۇستاپ بەتتەي.
جاقىن دەپ جالعىز جۇرمە ەشولدى كەزىپ،
جۇرەگىڭ قاۋلاسا دا جانعان ورتتەي.»

تولەگەن اق جايىققا جۇرمەك بولدى،
تاڭدادى السىنىباي سۇلى جولدى.
سول قىزعا باسشى بولپ بارغان جانعا،
جۇز جامبى شۇيىنشىگە بەرمەك بولدى.

جۇز جىگىت مىقتىسىنان الدى تاڭداپ،
جاراپتىن قىيىن سىكە ۇڭشەڭ ساڭلاق.

ءارى اقىن، ءارى شەشەن، ءارى باتىر،
بارعانشا سالتاناتپەن سايران سالماق.

بۇلاردىڭ ءبارى كوسەم سايدىڭ تاسى،
الاشتان ارتىپ تۇعان قارا باسى.
ءولنىى برعاپ، ءتىرنى سىلەيتەتىن،
ءار ءتۇرلى قىسىنداسقان تاماشاشى.

جاراتتى ءبىر قارا كوك تۇلپار اتتى،
جىلقىدا جانۋاردىڭ تەڭى جوق - تى.
ارماس التى اي مىنسە ءناسىلى تۇلپار،
تەڭ جورعا ءتورت اياعى مىنسە مىقتى.

شامشىراق تاس ورناتتى جۇگەن ەرگە،
ءجۇز جىگىت باسشى - قوششى الدى بىرگە.
توعىز نارعا التىن مەنەن كۇمىس ارتىپ،
بەس جىگىت بەلگىلەدى قىزمەتكەرگە.

ەرلەرگە باسشى بولسىن ءبىر قۇدايى،
قىرىق تۇيە بولدى ارتقان قانت - شايى.
ازىق - تۇلىك ءبارىن دە قامداپ الىپ،
جونەلدى تۇسىمەن ناۋرىز ايى.

بازاربايدىڭ تۈلەگەن،
ەرتە تۇعان كۈبەگەن.
سەكسەن جىگىت قوششى الىپ،

ون بەس جىگىت باسشى الپ،
اق جايىققا جونەلگەن..

بۇگىن ايدىن نەشەسى،
اي قاراڭغى كەشەسى.
پاتشادان كەم ەمەس،
ەر تولەگەن مۇشەسى.

اۋلىيەگە ات ايتىپ،
قوراسانغا قوي ايتىپ،
شېبن جانغا جان ايتىپ،
ارتىنان قۇپ كەلەدى،
ولگەندە كورگەن شەشەسى.

شەشەسى كەلىپ سويلەيدى،
سويلەگەندە ءبۇي دەيدى:
— بارما، — دەيدى، — قاراعىم!
ودان باسقا نە دەيدى.

مىنگەندەي اتتىڭ الاسىن،
مەنەن تۇعان بالاسىن.
ەل جۇرتىڭنان ايرىلىپ،
اتا - اناڭدى زارلاتىپ،
قايدا كەتىپ باراسىڭ؟!
ادال بالا تاستاي ما،
اتاسى مەن اناسىن؟
قال دەگەندە قالاسىن،